

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Tillaxodjayeva Hurshida Djumavayevna</i> TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINUNG O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR	16-24
<i>A'zamova Mahliyo Panji qizi</i> ARIYANAM VAYJA GEOGRAFIK NOM TARIXI	25-29
<i>Xo'jageldiyev Ibodulla Mamaradjab o'g'li</i> DEMOGRAFIK XAVF XATARNI PAYDO QILADIGAN SHART – SHAROIT VA OMILLAR	30-34
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> SUG'D TARIXIY GEOGRAFIYASIGA DOIR MULOHAZALAR (AHAMONIYLAR DAVRI MISOLIDA)	35-39
<i>Boboqulov Oxunjon Axmat o'g'li</i> O'ZBEKISTON SSR NING AFRIKA DAVLATLARI BILAN ILMIY-TEXNIKAVIY HAMKORLIGI	40-44
<i>Салаев Ихтиёр Бахтиёрвич</i> ХОРАЗМ ИМОРАТСОЗЛИГИДА ҒИШТНИНГ ТАЙЁРЛАНИШ УСУЛЛАРИ	45-49
<i>Бабажанова Дилрабо Ражаповна</i> “ЁДГОРГА ЕТИШИНГ!”	50-56
<i>Тўйчибоев Баходир Босимович, Абдуматов Алишер Ахматкулович</i> АКАДЕМИК АБДУЛАҲАД МУҲАММАДЖОНОВ ФАОЛИЯТИДА МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ МАСАЛАСИ	57-61
<i>Atavullayeva Shaxlo Musoyevna</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI.....	62-66
<i>Xolliyev Azizbek Go'zalovich</i> ROSSIYA TASHQI IQTISODIY ALOQALARINING MOLIYAVIY JIHATLARI (XIX ASRNING OXIRGI CHORAGI - XX ASR BOSHI)	67-73

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>To'uchiyev Elnurjon Kosim o'g'li</i> RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA MOLIYAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI: MIKROMOLIYALASHTIRISH, FINTECH VA INNOVATSION MOLIYAVIY MAHSULOTLARNING ROLINI OSHIRISH	74-79
<i>Зарипов Хуршид Закир ўғли</i> ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА УНДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ДАРАЖАСИНИ БАҲОЛАШ ЙЎЛЛАРИ	80-86

Pazildinov Muxiddin Maxammadin o'g'li

O'ZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORATNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 87-100

Aytiyeva Sevara Allaberdiyevna

O'ZBEKISTONDA KICHIK TADBIRKORLIK SUB'EKTLARI TOMONIDAN YUK TASHISH XIZMATI KO'RSATISHNING TASHKILY-IQTISODIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 101-104

Isayev Atabek Djurabayevich

MONETAR REJIMLARINING TURLARI VA O'ZBEKISTONNING INFLYATSION TARGETLASHGA O'TISHI 105-112

Алиева Надирахон Абдумаликовна

ИПАКЧИЛИК КОРХОНАЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 113-120

Ruziyev Zafar Ikramovich

KAPITAL BOZORI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI 121-127

Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA DAVLATNING MOLIYAVIY – INVESTITSION SIYOSATI VA QABUL QILINGAN IQTISODIY ISLOHOTLAR 128-134

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Sultonova Shakhnoza

JADIDCHILIK HARAKATINING MILLIY TARBIYANI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 135-140

Razzoqova Shohsanam

MARKAZIY OSIYO DINLARI 141-147

Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamaraximov Kahramon Xaltuxtashevich

YANGI O'ZBEKISTON YOSHLARINI MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN ASRASHNING MA'NAVIY-MA'RIFIY ASOSLARI 148-154

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Кўчимов Шухрат Норқизилович

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ РИВОЖИНИНГ МУҲИМ МАСАЛАЛАРИ 155-158

Рузиева Ситора Асроровна

РОЛЬ КОНЦЕПТА «СЕМЬЯ» В ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ ЗАПАДА И ВОСТОКА 159-163

Мирсагатова Покиза Авазбек қизи

ОБРАЗЛИ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИ ТАРЖИМА ҚИЛИШДАГИ МУАММОЛАР 164-170

Jurayeva Shalolaxon Xusanboyevna

MUALLIF NUTQI VA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARINING TARIXIY ROMANLARDAGI FUNKSIYASI 171-175

Ruzibayeva Aziza Kahramanovna

J. BAYRON VA M. LERMONTOV SHE'RLARINING QISYOSLI TAHLILI 176-179

Jovbo'riyeva Saodat O'ktamovna

INGLIZ TILIDA PSIXOLOGIK TERMINLARNING YASALISH USULLARI TAHLILI 180-184

<i>Qulmamatova Muattar Otabek qizi</i> “BOYLIK” KONSEPTINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI	185-191
<i>Sanakulov Zayniddin</i> ONOMASTIKADA ONIMIZATSIYA VA APELLYATIVIZATSIYANING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	192-197
<i>Saakyan Roza Yurevna, Jalilova Lola Jalilovna</i> TEODOR DRAYZERNING “BAXTIQARO KERRI” ROMANIDA PSIXOLOGIYA VA AXLOQ PRIZMASI ORQALI ISTAKNING ISTEZHOSINI O’RGANISH	198-205
<i>Xudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna</i> O’ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA «RAQS» TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	206-211
<i>Soatmurodova Shoxista Zafar qizi</i> O’ZBEK TILIDA ATTORLIK LEKSIKASINING MAVZUVIY GURUHLARI	212-217
<i>Tadjieva Mastura Fayzullaevna</i> BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT “LOVE” IN ENGLISH AND UZBEK	218-222
<i>Imamova Gulrux</i> JIN RIZNING “WIDE SARGASSO SEA” ASARIDA INTERTEKSTUALLIK	223-229
<i>Nazarov Sardor Shomurodovich</i> INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA SO’Z BIRIKMALARINING SINTAKTIK MUNOSABATLARI	230-234
<i>Atamurodova Feruza Tashmurotovna</i> JON GOLSUORSINING “FORSAYTLAR HAQIDA SAGA” ASARINING EPIK TURKUMGA XOS XUSUSIYATLARI	235-239
<i>Iskandarov Bahrom</i> MARTIN IDEN ASARINING JEK LONDON HAYOTIDAGI AKSI	240-243
<i>Mustafoqulov Ro’ziqul Boynazarovich</i> ERTAKLARDA AN’ANAVIY TASVIRLAR	244-251
<i>Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o’g’li</i> NEMIS TILIDAGI QORA VA OQ RANG KOMPONENTLI FRAZELOGIZMLARNING O’ZBEK TILIGA BERILISHI VA ULARNING SEMANTIK TADQIQI	252-256
<i>Djabbarova Shoirra Boltaevna</i> MUQOBILSIZ LEKSIKANING TARJIMA MUAMMOSI: LINGVOMADANIY TAHLIL	257-260
<i>Haydarova Kamola Davranovna</i> TURLI TIZIMLI TILLARDA OLMA LEKSEMASINING QIYOSIY-CHOG’ISHTIRMA TAHLILI	261-264
<i>Bektemirov Zohid Nodirovich</i> HOZIRGI ZAMON NEMIS TILIDA ILOVALI ELEMENTLARNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI	265-269
<i>Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna</i> TERMINOLOGIYA TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA	270-273

<i>Xudoynazarova O'g'lonoy Allamurodovna</i> DINIY BARQAROR BIRLIKLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	274-277
<i>Bazarova Ziyoda Eshbaevna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK TADQIQOTLARDA BADIY MATN MUALLIFI OBRAZINING O'RGANILISHI	278-282
<i>Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi</i> AVIATSIYAGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	283-286
<i>Sultonqulova Feruza Bobonazarovna</i> AN'ANAVIY TOSH OBRAZINING TALQINLARI XUSUSIDA	287-291
<i>Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev</i> KETMA-KET TARJIMADA KOGNITIV YONADSHUVI VA ESLAB QOLISH USULLARI.....	292-296
<i>Amanbaeva Dilsora</i> «BURCH» KONSEPTINING ETNIK, MILLIY-MADANIY TALQINI.....	297-300
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi</i> BLOKCHEYN KRIMINALISTIKASI: MARKAZSIZLASHTIRISH DAVRIDA KIBER JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV	301-308
<i>Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna</i> KIBERXAVFSIZLIK VA KIBERMAKONDA YURISDIKSIYA CHEGARALARINI BELGILASHNING ILMIY NAZARIY MASALALARI	309-315
<i>Raxmatova Xonzodabegim Utkir qizi</i> KIBER HUQUQ SOHASIDAGI YURISDIKSIYA VA XALQARO HAMKORLIKNING NAZARIY- HUQUQIY ASOSLARI	316-323
<i>G'ulomov Shohruh Islomjon o'g'li</i> METAVERSE PLATFORMALARIDA SHAXSIY MA'LUMOTLAR VA MAXFIYLIK MASALALARI	324-330
<i>Baxromova Laylo Rayim kizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SAYLOV TIZIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	331-336
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Сафарова Замира Михлиевна</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ 10-11-Х КЛАССОВ СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНО-ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ТЕКСТОВ	337-342
<i>Нурманов Абдиназар Ташбаевич, Каримов Мусулмонкул Бахриддинович</i> ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА К ТЕХНОЛОГИИ И ТЕХНИКЕ ЭФФЕКТИВНОГО ОБЩЕНИЯ	343-347
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> BOLALARDA EGILUVCHANLIK VA CHAQQONLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH.....	348-352
<i>Xayritdinov Otabek Murotjon o'g'li</i> MADANIY ANTROPOLOGIYANING GUMANITAR FANLAR INTEGRATORI SIFATIDAGI	

O'RNI	353-357
<i>Kalmenov Jalg'asbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA KASBIY MAHORATI	358-361
<i>Bekchanova Nilufar Boltaboyevna</i> TABIIY FANLARNI O'QITISHDA TALABALARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA YORDAM BERUVCHI OMILLAR	362-367
<i>Ibragimova Dildora</i> MAXSUS MAQSADLARDA INGLIZ TILINI O'RGANISH VA O'RGATISH JARAYONIDA TEXNIKA OLIV O'QUV YURLARI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	368-371
<i>Kamalova Dilnavoz Ixtiyorovna</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYA FANLARINI O'QITISHDA – EKSKURSIYANING O'RNI	372-377
<i>Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich</i> FIZIKA FANIDAN MASALALAR YECHISHDA SIMULYATOR DASTURLARIDAN FOYDALANISH	378-383
<i>Xusmatova Xalusa Faatovna</i> ВИКТОРИНА ПО КОЛЛОИДНОЙ ХИМИИ: РАЗВИВАЕМ ЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ	384-389
<i>Toshboyeva Barnoxon</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA SHET TILLARI O'QITISHNING PSIXOLOGIK- METODOLOGIK KONTSEPTSIYASI	390-393
<i>Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna</i> MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSİYASINING LINGVODIDAKTIK ANAMIYATI	394-399
<i>Uralova Nurxon Mahadovna</i> ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ АМАЛГА ОШИРИШ	400-404
<i>Berдиева Ойгул Бекмуратовна</i> НОЕВКЛИД ГЕОМЕТРИЯЛАР ЭЛЕМЕНТЛАРИ ЁРДАМИДА МАТЕМАТИКА ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ КАСБИЙ МЕТОДИК ТАЙЁРЛАШ	405-411
<i>Choriqulov Rustamjon Ibodullo o'g'li</i> TALABALARDA MUSTAQIL TALIM KO'NIKMALARINI O'ZLASHTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY KO'RINISHI	412-416
<i>Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ИНСОН RESURSLARINI BOSHQARISHDA INNOVATSION JARAYONLAR	417-423
<i>Burхиев Олимжон Бобоевич</i> СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ	424-429

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Volume 4, Special Issue 3 (may, 2024). -430 p.

CONTENTS

07.00.00 – HISTORICAL SCIENCES

Tillakhodjayeva Hurshida Djumavayevna

FEATURES OF FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN TURKESTAN AND DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REGION AFTER THE INVASION OF THE RUSSIAN EMPIRE 16-24

A'zamova Mahliyo Panji kizi

HISTORY OF ARIYANAM VAYJA GEOGRAPHICAL NAME 25-29

Khojageldiyev Ibodulla Mamaradjab ogli

DEMOGRAPHIC PERIL CAUSES DANGER CONDITION - CONDITIONS AND FACTORS 30-34

Norboyev Sarvar Kaxramon ugli

REMARKS ON THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF SUGDH (IN THE CASE OF THE ACHAEMENID ERA) 35-39

Babakulov Okhunjon Akhmat ogli

SCIENTIFIC-TECHNICAL COOPERATION OF THE UZBEKISTAN SSR WITH AFRICAN COUNTRIES 40-44

Salaev Ikhtiyor Bakhtiyorovich

METHODS OF MAKING BRICKS IN KHOREZM ARCHITECTURE 45-49

Babajanova Dilrabo Rajapovna

“FOLLOW TO YADGAR!” 50-56

Tuychiboev Bakhodir Bosimovich, Abdumatov Alisher Akhmatkulovich

THE ISSUE OF UNDERSTANDING NATIONAL IDENTITY IN THE ACTIVITY OF ACADEMIC ABDULAHAD MUHAMMADJONOV 57-61

Atavullayeva Shakhlo Musayevna

THE ROLE OF THE MEDIA IN THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN 62-66

Kholliev Azizbek Guzalovich

FINANCIAL ASPECTS OF RUSSIA'S EXTERNAL ECONOMIC LINKS (LAST QUARTER OF THE 19th CENTURY - BEGINNING OF THE 20th CENTURY) 67-73

08.00.00 – ECONOMIC SCIENCES

Tuychiyev Elnurjon Kosimovich

OPPORTUNITIES TO USE FINANCIAL SERVICES IN DEVELOPING COUNTRIES: ENHANCING THE ROLE OF MICROFINANCE, FINTECH AND INNOVATIVE FINANCIAL PRODUCTS 74-79

Zaripov Khurshid Zakir ogli

WAYS TO ASSESS THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL AND THE LEVEL OF EFFECTIVE USE OF IT IN KHORAZM REGION 80-86

Pazildinov Mukhiddin Makhammedin ogli

DEVELOPMENT TENDENCIES OF ELECTRONIC COMMERCE IN UZBEKISTAN 87-100

<i>Aйтиева Sevara Allaberdiyevna</i> IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FUNDAMENTALS OF THE PROVISION OF CARGO TRANSPORTATION SERVICES BY SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN	101-104
<i>Isaev Atabek Djurabayevich</i> TYPES OF MONETARY REGIMES AND UZBEKISTAN'S TRANSITION TO INFLATION TARGETING	105-112
<i>Alieva Nadirakhan Abdumalikovna</i> OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE MANAGEMENT PROCESS OF INNOVATION ACTIVITIES IN SERIKING ENTERPRISES	113-120
<i>Ruziev Zafar Ikramovich</i> WAYS TO DEVELOP CAPITAL MARKET INFRASTRUCTURE	121-127
<i>Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek</i> STATE FINANCIAL - INVESTMENT POLICY AND ACCEPTED ECONOMIC REFORMS IN THE DIGITAL ECONOMY	128-134
09.00.00 – PHILOSOPHICAL SCIENCES	
<i>Sultonova Shakhnoza</i> THE ROLE OF THE JADIDISM MOVEMENT IN PROMOTING NATIONAL EDUCATION	135-140
<i>Razzakova Shahsanam</i> THE RELIGIONS OF CENTRAL ASIA	141-147
<i>Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamarakhimov Khakhramon Khaltukhtashevich</i> THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL BASIS OF PROTECTING YOUNG PEOPLE OF NEW UZBEKISTAN FROM IDEOLOGICAL THREAT	148-154
10.00.00 – PHILOLOGICAL SCIENCES	
<i>Kuchimov Shukhrat Norkizilovich</i> IMPORTANT ISSUES OF STATE LANGUAGE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN	155-158
<i>Ruzieva Sitora Asrorovna</i> THE ROLE OF THE CONCEPT “FAMILY” IN THE LINGUOCULTURES OF THE WEST AND EAST	159-163
<i>Mirsagatova Pokiza Avazbek kizi</i> DIFFICULTIES IN TRANSLATING FIGURATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS	164-170
<i>Jurayeva Shalolakhon Khusanboyevna</i> THE FUNCTION OF THE AUTHOR’S SPEECH AND DIALOGICAL FORMS OF SPEECH IN HISTORICAL NOVELS	171-175
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF J. BYRON AND M. LERMONTOV’S POETRY	176-179
<i>Jovbo’riyeva Saodat O’ktamovna</i> ANALYSIS OF FORMING PSYCHOLOGICAL TERMS IN ENGLISH	180-184
<i>Qulmamatova Muattar Otabek qizi</i> LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "WEALTH"	185-191

<i>Sanakulov Zayniddin</i> LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF PROPRIALISATION AND APPELLATIVISATION IN ONOMASTICS	192-197
<i>Saakyan Roza Yurevna, Jalilova Lola Jalilovna</i> EXPLORATION OF IRONY OF DESIRES THROUGH THE LENS OF PSYCHOLOGY AND MORALITY IN THEODORE DREISER’S NOVEL “SISTER CARRIE	198-205
<i>Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna</i> LINGUISTIC FEATURES OF «DANCE» TERMINOLOGY IN UZBEK AND ENGLISH	206-211
<i>Soatmurodova Shoxista Zafar qizi</i> THEMATIC GROUPS OF THE PERFUMERY LEXICON IN THE UZBEK LANGUAGE	212-217
<i>Tadjieva Mastura Fayzullaevna</i> BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT “LOVE” IN ENGLISH AND UZBEK	218-222
<i>Imamova Gulrukh</i> EXPLORING INTERTEXTUALITY IN JEAN RHYS “WIDE SARGASSO SEA	223-229
<i>Nazarov Sardor Shomurodovich</i> SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF WORD COMBINATIONS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	230-234
<i>Atamurodova Feruza Tashmurotovna</i> FEATURES OF JOHN GALSWORTHY'S EPIC SERIES THE FORSYTH SAGA	235-239
<i>Iskandarov Bahrom</i> MARTIN EDEN'S REFLECTION ON THE LIFE OF JACK LONDON	240-243
<i>Ruzikul Mustafokulov Boynazarovich</i> TRADITIONAL IMAGES IN FAIRY TALES	244-251
<i>Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li</i> TRANSLATION OF GERMAN BLACK AND WHITE PHRASEOLOGISMS INTO UZBEK LANGUAGE AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS	252-256
<i>Djabbarova Shoirra Boltaevna</i> THE TRANSLATION PROBLEM OF NON-EQUIVALENT LEXICON: A LINGUOCULTURAL ANALYSIS	257-260
<i>Haydarova Kamola Davranovna</i> COMPARATIVE-CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE APPLE LEXEM IN DIFFERENT SYSTEMIC LANGUAGES	261-264
<i>Bektemirov Zohid Nodirovich</i> LINGUOPRAGMATIC PROPERTIES OF ADJUNCTIVE ELEMENTS IN MODERN GERMAN	265-269
<i>Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna</i> TERMINOLOGY AS AN OBJECT OF RESEARCH	270-273
<i>Khudoynazarova Oglonoy Allamurodovna</i> SEMANTIC CHARACTERISTICS OF RELIGIOUS STABLE UNITS	274-277
<i>Bazarova Ziyoda Eshbaevna</i> THE STUDY OF THE PROBLEM OF THE IMAGE OF THE AUTHOR OF A LITERARY TEXT IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH	278-282

<i>Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi</i> LEXICOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF AVIATION TERMS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)	283-286
<i>Sultankulova Feruza Bobonazarovna</i> ON THE INTERPRETATIONS OF THE TRADITIONAL STONE IMAGE	287-291
<i>Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev</i> COGNITIVE PROCESSING AND MEMORY TECHNIQUES IN CONSECUTIVE INTERPRETATION	292-296
<i>Amanbaeva Dilsora</i> СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ	297-300

12.00.00 – LAW

<i>Abdullayeva Sabokhat Asatullo qizi</i> BLOKCHeyN FORENSICS: A MODERN APPROACH TO CYBER CRIME INVESTIGATION IN AN ERA OF DECENTRALIZATION	301-308
<i>Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna</i> SCIENTIFIC THEORETICAL ISSUES OF DETERMINING THE BOUNDARIES OF JURISDICTION IN CYBER SECURITY AND CYBER SPACE	309-315
<i>Rakhmatova Khanzodabegim Utkir kizi</i> THEORETICAL-LEGAL BASIS OF JURISDICTION AND INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF CYBER LAW	316-323
<i>Gulomov Shokhruxh Islomjon ogli</i> PERSONAL INFORMATION AND PRIVACY ISSUES ON THE METAVERSE PLATFORMS..	324-330
<i>Bakhromova Laylo Rayim kizi</i> SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ELECTION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	331-336

13.00.00 – PEDAGOGICAL SCIENCES

<i>Safarova Zamira Mihlievna</i> FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS OF 10-11TH GRADES BY MEANS OF NATIONAL PRECEDENT TEXTS	337-342
<i>Nurmanov Abdinazar Tashbaevich, Karimov Musulmonkul Bakhriddinovich</i> PRACTICAL ASPECTS OF PREPARING A FUTURE RUSSIAN LANGUAGE TEACHER FOR TECHNOLOGY AND EFFECTIVE COMMUNICATION TECHNIQUES	343-347
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> DEVELOPING FLEXIBILITY AND RESILIENCE IN CHILDREN	348-352
<i>Khayritdinov Otabek Murotjon ogli</i> THE ROLE OF CULTURAL ANTHROPOLOGY AS AN INTEGRATOR IN THE SYSTEM OF HUMANITIES	353-357
<i>Kalmenov Jalgasbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> PEDAGOGICAL METHOD AND PROFESSIONAL SKILLS IN A MUSIC LESSON	358-361
<i>Bekchanova Nilufar Boltaboyevna</i> FACTORS HELPING TO DEVELOP STUDENTS CREATIVE SKILLS IN NATURAL SCIENCE TEACHING	362-367

<i>Ibragimova Dildora</i> DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF TECHNICAL UNIVERSITIES IN THE PROCESS OF LEARNING AND TEACHING ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES	368-371
<i>Kamalova Dilnavoz Ikhtiyorovna</i> THE ROLE OF THE EXCURSION IN TEACHING THE SCIENCES OF PHYSICS AND ASTRONOMY	372-377
<i>Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich</i> USING SIMULATION PROGRAMS IN SOLVING PHYSICS PROBLEMS	378-383
<i>Khalisa Faitovna Khismatova</i> QUIZ ON COLLOIDAL CHEMISTRY: DEVELOPING LOGICAL THINKING OF STUDENTS	384-389
<i>Toshboyeva Barnoxon</i> PSYCHOLOGICAL AND METHODOLOGICAL CONCEPT OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO PRIMARY SCHOOL CHILDREN	390-393
<i>Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna</i> LINGUODIDACTIC SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMPETENCE	394-399
<i>Uralova Nurkhan Makhadovna</i> IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS ON THE BASIS OF PERSONALITY-ORIENTED EDUCATION	400-404
<i>Berdieva Aygul Bekmuratovna</i> PROVIDING PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF MATHEMATICS TEACHERS WITH THE HELP OF ELEMENTS OF NON-EUCLIDEAN GEOMETRIES	405-411
<i>Choriqulov Rustamjon Ibodullo o'g'li</i> MODERN VIEW OF THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MASTERING INDEPENDENT LEARNING SKILLS IN STUDENTS	412-416
<i>Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna</i> INNOVATION PROCESSES IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS	417-423
<i>Burkhiev Olimjon Boboevich</i> SYSTEM OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN A UNIVERSITY	424-429

Received: 05 May 2024
Accepted: 10 May 2024
Published: 25 May 2024

Article / Original Paper

HISTORY OF ARIYANAM VAYJA GEOGRAPHICAL NAME

A'zamova Mahliyo Panji kizi

Intern-researcher of the Institute of History

E-mail: azamovamaxliyo9@gmail.com

Abstract. This article is dedicated to Aryana Vaija as a geographical name. The article analyzes the geographical name of Aryana Vaija according to the basis of source studies chronologically: based on the Avesta source on the history of Central Asia and Iran in the oldest period, according to the basis of historiography: the Soviet period, the period of independence, and the works of foreign researchers. It will be explained when the name Aryana Vaija appeared and who introduced these terms, in which sources, in which periods, with what names, and the historical origin of these names should be researched.

Key words: Avesta, Ariyanam Vaichah, Aryans, Turan, toponym, herdsman, ethnic.

ARIYANAM VAYJA GEOGRAFIK NOM TARIXI

A'zamova Mahliyo Panji qizi

Tarix institutining stajyor-tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola Ariyanam Vayja geografik nom ekanligiga bag'ishlanadi. Ariyanam Vayja geografik nomini manbashunoslik asoslariga ko'ra maqola davriy jihatdan: eng qadimgi davr O'rta Osiyo va Eron tarixiga oid Avesto manbasi asosida, tarixshunoslik asoslariga ko'ra: sovet davri, mustaqillik davri va xorijiy tadqiqotchilar asarlarini tahlil qiladi. Ariyanam Vayja nomi qachon paydo bo'lgani va bu atamalarni kim olib kirgani, qaysi manbalarda, qaysi davrlarda, qanday nomlar bilan nomlanganini, bu nomlarni tarixiy kelib chiqishida tadqiqot olib borish kerakligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Avesto, Ariyanam Vayja, oriyalar, Turon, toponim, chorvadorlar, etnik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI3Y2024N02>

Kirish. Har bir joyga nomni kishilar beradilar. Har bir joyning bir necha xususiyati bo'lishi mumkin. Ana shu xususiyatlardan qaysi birini tanlash jamiyatning talabiga, uning taraqqiyot darajasiga bog'liq. Xalqlar turli joylarga ko'chganlarida yangi yashash joylariga o'z nomlarini beradilar, ko'proq o'zlari oldin istiqomat qilgan joylarining nomini yangi yashash joylariga ham beradilar. Toponimlarning ana shu muhim xususiyatlaridan biri ularning takrorlanib turishidir. Toponimlar o'zi nima? Toponim deb bir joy nomiga aytiladi: lotincha topos-yer, onoma-nom, ism. Ammo joy nomlarini to'g'ri izohlash juda mushkul ish.

Adabiyotlar tahlili. B.I Vaynberg, V.V Bartold, M.Y. Masson, S.P.Tolstov, E.M. Murzayev, Y. G'ulomov, S.G. Kulyashtorniy, F. Abdullayev, M. Dyakanov, A. Asqarov, kabi olimlar O'rta Osiyo toponomikasiga doir ma'lumotlar yozganlar. Qadimgi tarixiy va geografik qo'lyozmalarda bu haqida juda qimmatli ma'lumotlar bor. Ammo geografik nomlarni tahlil qilayotganda haddan tashqari yuzaki, taxminiy izohlardan ehtiyot bo'lish kerak. Ushbu maqola ayni

Ariyanam Vayja joy nomi muammosiga bag'ishlanadi. Bu hududni olimlar turlicha lokalizatsiya qilishadi. Ariyanam Vayjani aniq chegaralab lokalizatsiya qilgan olim yo'q. Men bu maqolamda olimlarning Ariyanam Vayja hududi yuzasidan olimlarning turlicha qarashlarini aytib o'tmoqchiman.

Ariyanam Vayjani manbashunosligi va tarixshunosligi tarixi:

O'rta Osiyo o'z tarixi davomida bir necha bor bosqinchilar tomonidan bosib olingan va ularning har biri o'z nomini bergan. O'zbekiston hududining qadimgi asrlardagi geografik nomlar tarixini yoritishda biz avvalo eng qadimgi manba bo'lgan Avestoga tayanamiz.

Muhokama. Avesto – zardushtiylikning muqaddas kitobi. Avestoning Vandidod fargardida Axuramazda shunday degan “men Axura Mazda har bir sarzaminni, ular garchi rohatbaxsh bo'lsada, xalqlar nazmida xush qilib yaratdim. Agar men har bir sarzaminni xush qilib yaratmaganimda edi, butun xalqlar Ayron Vij (Avestoda Ayryana Vayja yoki Ayryana Vay-Jangoh, Bu yurt hozirgi Xivaning o'rnida bo'lgan deb o'ylashadi.. Vandidod kitobining fargard 3-bandiga ko'ra Iyron Vij Axura Mazda yaratgan 16 sarzaminning eng birlamchisi va eng go'zalidir) ga tomon yuz burardilar”. Bunda voqelik bayoniga Axuramazda nomida berib boriladi. Buni davomida “men Axuramazda, eng afzal makon va mamlakatlar sirasidan Ariana-Vaedjoni, so'ng esa 16 ta (Ayron Vij, Sug'd, Marv, Balx, Nisoya, Xirot, Vaixa Gitra (Avestoda bu Badsoyali Kobul deb tarjima qilingan), Arvara (Avestoda Arvara Tus viloyatida deydilar) Xninta (Gurgonda daryolardan iborat Xninta nomli makon bor), Xaravayatadir (Ayrim tadqiqotchilar bu joyni Hirot deb talqin qilishadi ammo yakdillik yo'q), Xiyrmandir, Ray, Chaxra, Ravina, Xaftrud, Rangxa (Dajla va Frot daryolari oralig'idagi mazdaparaslikni bo'yniga ololmaga xalqqa nisbatan ishlatiladi) (1-rasm) hududlarni yaratdim deb aytgan. Ariyanam Vayja hududini zimiston o'n oy qishni (ushlab turadilar) davom etishini va tobistoni (yozi) esa ikki oygina bo'lishini aytib o'tilgan. Qisqa yoz (fasli)da bu o'lkaning yerlarini, suvlari, havosi isib ulgurmasligini, o'simlik va daraxtlari uchun havo yetarli qizimasligini yozilgan: o'zi bu yerlar qayerlarga to'g'ri keladi. Zardushtiylik dinining ezguliklar xudosi Axuramazda olamni yaratganda, odamlar uchun har xil iqlimli o'lkalar va mamlakatlarni yaratdi. Birinchi bo'lib, keng yaylovlarga boy, chorvaga qulay muqaddas Ariyanam Vayjani yaratib, unga oriylarni joylashtirganligi yozib o'tilgan. Ariyanam Vayja atamasining tub ma'nosi ham oriylar mamlakati demakdir. Oriylar o'zi kimlar?. Yevroosiyo cho'llarining chorvalariga yangi-yangi yaylovlar izlab chiqqan otlq suvoriy xalq (guruh). Oriylar yashagan joyni Oriyana yani ular ozod xalq bo'lganligi uchun oriylar deb atagan. Bu xalq Ural orti tog'ida yashayotgan Andronova madaniyati qabilasidan ajralib chiqib o'z podalari va oilalari uchun yangi joylar izlab chiqqan aql jihatdan juda ustun xalq bo'lgan. Sababi ular o'zlari yashashi uchun qulay joy va yilqilari uchun yaylovlar topishda juda ustalik bilan harakat qilgan xalq deb ta'riflangan. Avestoda ta'riflangan Ariyanam Vayja hududi ta'rifiga ko'ra oriylar dastlab kelib yashagan yurtni Ariyanam Vayja deb olsak bu juda katta hududlarni o'z ichiga oladi. Ariyanam Vayjani biz oriylar yashagan yurt misolida ko'rsak ham bu juda katta geografik nom ekanligini tushunishimiz zarur. Oriylarning tarqalish hududidan Ariyanam Vayja hududini aniqlasak, dastlab, Ural tog'idan, O'rta Osiyo hududlariga, Hirot vodiysiga, Eron hududiga, Hindikush tog'idan, Hind daryosiga, va Old Osiyogacha kirib borgan. Avestoda yozilgan turlar tarqalishini esa Janubiy Turon, Eronning turli hududlari, Hindikush tog' tizmasi, Hindiston, hattoki shimoliy Afrikagacha tarqalganligini aytilgan. Ammo Avestoda shunday ma'lumot keltirilganki Ariyanam Vayja hududiga tur qabilalari asos solgan deb, sug'dlarga saklar asos solgan deyilgan.

Axuramazda yaratgan 16 ta viloyatlarning ikkita xalqi haqida ma'lumot yozilgan. Ariyanam Vayjaga asos solgan tur qabilasidan kelib chiqib "Ariyanam Vayja" tushunchasini o'rniga "Turon" atamasiga almashtirilgan. [1] B.I.Vayberg o'zining asarida Turon hududini – G'arbdan Kasbiy dengizidan Markaziy Qozog'istongacha, sharqda dasht yerlaridan shimolga Qoraqum va Qizilqumning janubiy chegarasigacha qilib aytib o'tgan. Ariyanam Vayja hududini-O'rta Osiyoning shimoliy-sharqida chorvadorlar yashagan dashtlar bilan qiyoslanadi. U qabilani "tur" lar deb aytgan.bu hududlarni bir-biriga mos hududiy joy deb aytgan va buni isbotlash uchun u Ariyanam Vayja (Turon) bilan Aryashaina eroniy qabilalarni Dayiti Amudaryo bilan bog'lagan. Avestoda Ariyanam Vayjani sovuq iqlimga ega yurt deb ta'riflaganligi uchun bu yerni O'rta Osiyo va Qozog'istonning shimoliy dashtiga, cho'llariga joylashgan deb aytgan.

Bu fikrga yana bir olimni fikrini aytib o'tsak M.M. Dyakanov o'zining asarlarida Ariyanam Vayja tushunchasi "Aryoshayna singari keng mazmunga ega deb hisoblardi. Aryashayina hududi-Sharqiy Eron daxuyuyasti, Drangiyana, Ariya, Marg'iyona, O'rta Amudaryo hududlarini aytib o'tgan. M.M. Dyakanov "Avestoda" tilga olingan "tura" qabilasini O'rta Osiyo saklari bilan solishtirgan. [2]

I.B.Pyankov o'zining asarida "Turon" toponimini aynan shu shaklda Avestoda tilga olinmagan biroq kelib chiqishi "turlar", "turonlik jangchilar" nomi bilan bog'lagan. Avestoda "tur" qabilasini zardushtiylik dinining ashaddiy dushmani sifatida tilga olinganini ammo Ariyanam Vayja yurti zardushtiylik ta'limoti tarafdorlari ro'yxatida oriylarni birinchi qilib ko'rsatib o'tilganini ular birinchi bo'lib bu dinni qabul qilganini aytib o'tilganligini sabab qilib Ariyanam Vayjani Turon va Turonliklar yurti bilan taqqoslash "Avesto" ma'lumotlariga zid ekanligini aytib o'tgan. [3] Bu fikrga qo'shilib shuni misol qilib keltirishim mumkimki Firdavsiyning "Shohnoma" asarida Eron va Turon xalqini bir-biri bilan urushganligini Eron podshohi Suhrob Turonga lashkar tortishini aytgan. [4] Bu jihatdan qarasak, oriylar yurti deyilayotgan Ariyanam Vayjada yashagan oriylarni eroniy xalqi ekanligiga amin bo'lamiz.

Natija. Olimlar har xil davrlarda Avesto madhiyalari tahlili asosida Ariyanam Vayjani Eron hududlaridan (Ariana), Qadimgi Baqtriya, Qadimgi Xorazm, Xilmend vohasi, Eron Ozarbayjonidan qidirdilar. Biroq, Ariyanam Vayja tabiati, tabiiy-geografik iqlim sharoitlari, aholisining turmush tarzi, mashg'uloti va asosiy boyligi haqida guvohlik beruvchi ta'riflar uni ko'proq Yevroosiyo cho'llari ekanligini eslatadi. Chunki bu yurt aholisi chorvadorlarga xos sahroi turmush kechirganlar, ularning ma'budlari "keng yaylovlar egasi", "ajoyib otlar yuboruvchi ilohlar" bo'lgan. Ular xudolarga iltijo qilib, ulardan yaylovlarga osmondan yomg'ir yuborishni, ko'plab otlar va xo'kizlar ato etishni so'raydilar, ma'budlarga atab otlar, novvos va qo'ylarni qurbonlik qiladilar. Ularda birinchi aravani yaratguvchi iloh hisoblangan. G'ildirakli transport turining barchasi, ikki g'ildirakli arava (золотая колесница), uning qismlari, ot-abzali, dashtliklarning barcha kiyim-boshlarini nomlarigacha chorvador aholiga tegishli bo'lib, ammo, ularni "yevrosentrizm" tarafdorlari hind-eroniy qabilalari edi, deb hisoblab kelganlar. Qadimgi Xorazm tarixining chuqur bilimdoni S.P. Tolstov Xorazm mintaqasini oriylar vatani "Ariyanam Vayja" deb bejiz aytmagan. Sababi bu mintaqaning unumdor qoq yer massivlari Quysisoy madaniyati chorvador qabilalarining chorva yaylovlari bo'lganligini aytgan. [5] Ariyanam Vayja o'z tabiiy iqlim sharoitiga ko'ra, avestoshunos lingivistlarning ta'kidlashicha, ko'chmanchi chorvador jamoalarning muqaddas vatani bo'lgan. Mil. avv. II mingyillikning ikkinchi yarmida ularning janubiy mintaqalarga kirib borishi asosan chorva podalari uchun yangidan-yangi maysazor yaylovlarga egalik qilishi bilan bog'liq bo'lib, bu migratsiyalar

natijasida, O'rta Osiyoning markaziy viloyatlari va ularning tevarak-atroflarida etnogenetik jarayonlarning boshlanishi yuz beradi. Ko'chmanchilik hayoti asosiga qurilgan Quvisoy madaniyati aholisi aslida sak-massaget qabilalari bo'lib, ular quyi Amudaryo va Orol bo'ylarining tub joyli aholisi edi. [6]. Shuning uchun ham arxeolog, S.P.Tolstov tomonidan o'z davrida bu o'lkani ezgulik ma'budasi Axuramazda yaratgan Ariyanam Vayja bilan lokalizatsiyalashi bejis emas edi. Yuqorida keltirilgan fikr -mulohazalardan kelib chiqib aytish mumkinki, oriy xalqlarning ilk vatani juda keng mintaqalarni o'z ichiga olgan. Ana shu keng mintaqalar tarkibiga O'rta Osiyo hududlari, birinchi navbatda O'zbekiston sarhadlari ham kirgan. Hozirgi tasavvurlarda bu qadimgi turkiy etnomadaniy maydon adabiyotlarda Yevroosiyo cho'llari deb nomlanadi. Uning hududiy doirasi juda keng. G'arbda Qora dengizning shimoli-sharqiy sohillaridan Sharqda to janubiy Baykalgacha, ichki Mongoliyagacha cho'zilgan cho'l va dasht mintaqalaridan iborat. Uning shimoliy chegarasi Ural daryosi va undan ham shimolroqqa, fin-ugor (ular Yevroosiyoning haqiqiy egalari deb ishoniladi) qabilalari qalin o'rmonlarigacha kirib boradi [7].

M.M Dyakanov Avestodagi Videvdat va Mexr yasht mamlakatlari ro'yhatini solishtirar ekan "Ariyanam Vayja" va "Xorazmni" aniqlashda o'z e'tirozlarini bildirgan. O'rta Osiyoning shimoliy-sharqiy chorvador qabilalari hududi bilan bog'lagan. Turlar bu hududning hammasini egallanmagan, lekin bir vaqtlar ular bu mintaqadagi qabilalar o'rtasida aniq hukronlik qilgan. Ariyanam Vayja va Turon tushunchalari hududiy jihatdan mos kelishi mumkin edi, lekin mazmunan emas deydi. Ariyanam Vayja hududida boshqa ko'chmanchilar ham yashashi mumkin edi. Ariyanam Vayja "Aryon makoni" ko'pincha Xorazm bilan belgilanadi. Sh.Kamoliddinov "Qadimgi Turk toponimiyasi" nomli asarida O'rta Osiyo mintaqasining barcha nomlari ichidagi eng qadimiysi "Turon" bo'lib, "Tur" etnonimiga asosan O'rta Osiyoning qadimgi ko'chmanchi va yarim ko'chmanchi xalqlarining umumiy qabila nomi bo'lgan. Mil.avv I mingyillikning boshlarida turlar Eron qishloq xo'jaligi vohalari bilan urush olib borgan yirik harbiy siyosiy birlashma bo'lgan. [8] deb aytgan. Bu o'rinda aytsak bo'ladi eron va tur xalqi o'rtasida janglar bo'lib turgan va eron yengilib boshqa hududlarga chiqib ketganlar.

A. Asqarov o'zining asarlariga Ariyanam Vayja hududi haqida oriylar yashagan hududdan kelib chiqib Janubiy Turon orqali Eronning turli hududlariga, undan Hindukush tog' tizmalari orqali o'tib, Hindiston hududlarigacha kerib boradi. Bu yerda qabilalar Shimoliy Afrikagacha kerib borgan degan gapga bir nazar tashlasak suvoriy o'tliqlarida ular bronza davrida otdan transport sifatida foydalanishga o'tgach o'sha hududlargacha kirib borgan. [9] Bronza davridagi oriylar xalqlarining ajdodlar vatanini janubiy Rossiya dashtlarida va Uraldan Volgagacha bo'lgan hududlarni lokalizatsiya qilishgan. Bu ma'lumotlar arxeologik materillaridan asosida tahlil qilingan. Andonova va Srubnaya jamoalarining hind-eronga mansubligi tan olingan. Ammo ularning etnik birligiga bag'ishlangan birorta asar ham yo'q. [10] Oriylar vatani, oriylar yurti ya'ni "Ariyanam Vayja" deb nomlagan. yana bir qadimgi xitoy yozma manbalarida tilga olingan "Xu", va boshqa etnoslar Andronova madaniyati sohiblari bo'lgan. Mill.avv II ming yillikning birinchi yarmida ana shu Andronova jamoalari ichidan oriylar kelib chiqdi.

Xulosa. Demak xulosa qilib aytadigan bo'lsak, oriylar turkiyzabon bo'lgan. Oriylar bronza davridan boshlab doimiy ravishda ommaviy kirib borgan geografik kenglikda, ya'ni O'rta Osiyoda, ilk o'rta asrlarga kelib turk-sug'diy ijtimoiy etnomadaniy maydon tashkil topdi. Bu bronza davridan boshlab turkiy qabilalarning guruh-guruh bo'lib kirib kelishi va ularning

o'rnashib qolishi munosabati bilan bu zaminda turkiy etnos qatlami qalinlashdi, sekin-asta mintaqada turkiy til muhiti hukmron bo'lib bordi. Bunday jarayon Hindiston va Eronga kirib borgan oriylar xo'jalik jihatidan o'zidan bir necha bor yuqori turgan mahalliy aholi tilini o'zlashtirib yuborishiga aql bovar qilmaydi. Shunday qilib oriylar termini Ariya nomini olgan hudud ya'ni bu hududni Eron hududida joylashib olgan oriylar yashagan hudud hisoblashgan Ariyana termini nafaqat hozirgi Eron hududi, balki qadimgi eroniy tillar tarqalgan geografik kenglik ma'nosida tushuniladi. Shu bois fanda oriylarning Eron hududida qolib ketganlari eroniylar deb, Hindistonga yo'l olganlarini esa hind-oriylar nomlari bilan atashgan. Oriy termini dastlab ijtimoiy ma'noda, keyinroq esa ular mahalliy aholi bilan qorishib ketgach, yangi etnik ma'no mazmun kashf etadi. Ular son jihatidan ko'p bo'lgan joyga ko'chib borgan xalqning turkiy tili ham sekin yo'q bo'lib o'sha yerdagi xalq tili bilan qorishib ketgan.

1-rasm. Avestodagi 16 ta viloyatni joylashishi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Б.И.Вайнберг “Этнография Турана в Древности ‘VII в. до н.э-VIII в. н.э Москва. 1999
2. М. М Дьяконов. Очерки истории древнего Ирана. - Москва, 1961
3. И Пяньков..Древний государственные образования”
4. Firdavsiyning “Shohnoma”asarida
5. С П Толстов. Древности верхнего Хорезма. ВДИ №1 (14). Москва-1941, с. 178.
6. О А Вишневецкая О Культура сакских племен низовьев Сырдарьи в VII-V вв. до н.э. Москва. 1973.
7. А.Асқаров О'zbek xalqining kelib chiqish tarixi, Toshkent. 2014. 231 bet.
8. Sh. Kamoliddinov “Ancient Turkish toponymy of the Middle Asia”LAP LAMBERT Academic Publishing.2010
9. А Аскарлов « Кадимги Турон ениолит, бронза ва илк темир даври цивилизациялар тарихидан лавналар» Узбекистон Фанлар академияси «Фан» нашриёти. Тошкент. 2023 149 бет
10. Е. Е Кузьмина. Арии - путь на юг. - М.: - С. Пб. Летний сад, 2009. 557.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).